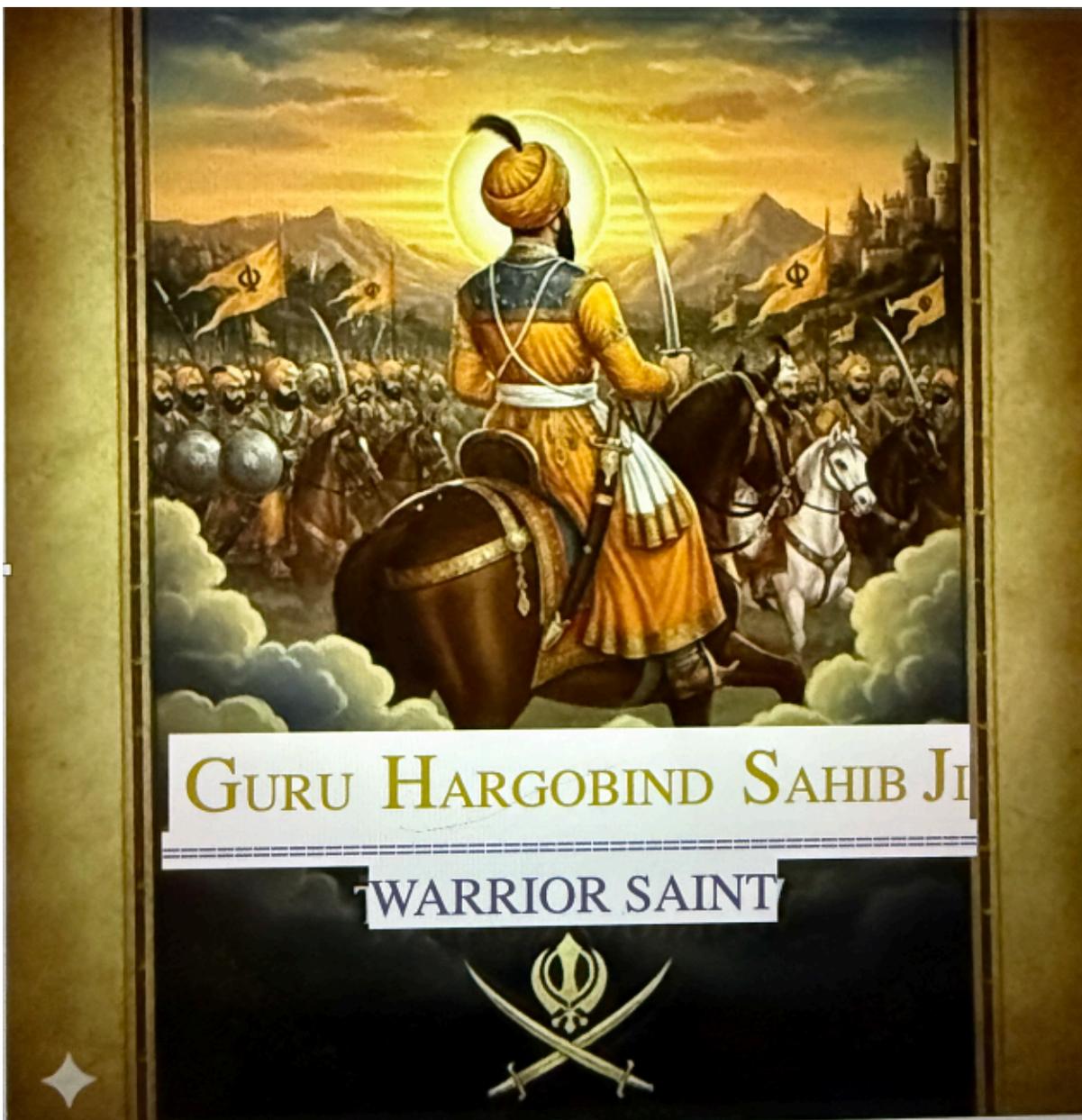

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ

ਯੋਧਾ ਸੰਤ

ਭੂਮਿਕਾ (Preface)

ਸ੍ਰੀ ਹੇਮਕੁੰਟ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਇੰਕ. ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ 1980 ਵਿੱਚ ਨਿਊਯਾਰਕ (ਅਮਰੀਕਾ) ਵਿੱਚ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਸ ਸੰਸਥਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮਕਸਦ ਪੱਛਮੀ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ 6 ਤੋਂ 25 ਸਾਲ ਦੇ ਸਿੱਖ ਬੱਚਿਆਂ ਅਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਆਪਣੇ ਧਰਮ 'ਤੇ ਮਾਣ ਕਰ ਸਕਣ।

ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਇਹ ਕੰਮ ਸਿੱਖ ਗੁਰੂਆਂ ਦੀ ਜੀਵਨ ਕਥਾ, ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਅਤੇ ਸਿੱਖ ਫਲਸਫੇ ਬਾਰੇ ਪੁਸਤਕਾਂ ਰਾਹੀਂ ਕਰਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ, ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਮੌਕਾ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਆਪਣਾ ਗਿਆਨ ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਹੋਰਨਾਂ ਨਾਲ ਸਾਂਝੇ ਕਰਨ।

ਹਰ ਸਾਲ ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਸਿੱਮਪੋਜ਼ੀਅਮ ਕਰਵਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿੱਚ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਦਿੱਤੇ ਗਏ ਵਿਸ਼ੇ 'ਤੇ ਸੋਚਦੇ ਹਨ ਤੇ ਆਪਣੇ ਵਿਚਾਰ ਮੰਚ 'ਤੇ ਪੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਹਰ ਉਮਰ ਦੇ ਗਰੁੱਪ ਲਈ ਇੱਕ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪੁਸਤਕ ਚੁਣੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਦੀ ਪ੍ਰਸਤੁਤੀ ਦਾ ਮੁਲਾਂਕਨ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਗਿਆਨ ਤੇ ਬੋਲਣ ਦੇ ਢੰਗ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਕੁਝ ਸਾਲ ਪਹਿਲਾਂ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਨੇ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਉਹ ਖੁਦ ਹੀ ਪੁਸਤਕਾਂ ਲਿਖੇ, ਤਾਂ ਜੋ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਸਿੱਖੀ ਬਾਰੇ ਸੋਖੀ ਤੇ ਸਪਸ਼ਟ ਭਾਸ਼ਾ ਵਾਲੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਉਪਲਬਧ ਹੋ ਸਕਣ। ਇਹ ਪੁਸਤਕਾਂ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਨੂੰ ਸੱਚੇ ਤੱਥਾਂ ਤੇ ਆਧਾਰਿਤ ਕਰਦੀਆਂ ਹਨ ਤੇ ਚਮਤਕਾਰਾਂ ਦੀ ਬਜਾਏ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤਾਂ ਨੂੰ ਸੋਖੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿੱਚ ਸਮਝਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ।

ਇਹ ਪੁਸਤਕ 9 ਤੋਂ 11 ਸਾਲ ਦੇ ਵਿਦਿਆਰਥੀਆਂ ਲਈ ਹੈ। ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਤੇ ਮਾਪਿਆਂ ਨੂੰ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਕਹਾਣੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਦਾ ਅਰਥ ਵੀ ਸਮਝਣ ਵਿੱਚ ਮਦਦ ਕਰਨ।

ਹਰ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਦਾ ਐਤਵਾਰ ਸਕੂਲ ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਮੁਫਤ ਵਰਤ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਤੋਂ ਕੋਈ ਇਜਾਜ਼ਤ ਲੈਣ ਦੀ ਲੋੜ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ੧

ਯੋਧਾ ਸੰਤ ਦਾ ਜਨਮ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਜਨਮ 19 ਜੂਨ 1595 ਨੂੰ ਵਡਾਲੀ ਪਿੰਡ (ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੇ ਨੇੜੇ) ਹੋਇਆ। ਆਪ ਜੀ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਤੇ ਮਾਤਾ ਗੰਗਾ ਜੀ ਦੇ ਇਕੱਲੇ ਪੁੱਤਰ ਸਨ। ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਿਮਰ, ਦਇਆਵਾਨ ਤੇ ਨਿਆਂ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਸਨ ਤੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਗਤਕਾ (ਤਲਵਾਰਬਾਜ਼ੀ) ਤੇ ਘੁੜਸਵਾਰੀ ਵੀ ਸਿੱਖਦੇ ਸਨ। ਸੰਤਾਂ ਤੇ ਸੂਰਮਿਆਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਪਲੇ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸਮਝ ਗਏ ਕਿ ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਤੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਹਿੰਮਤ ਦੋਵੇਂ ਲੋੜੀਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਆਪ ਜੀ ਅਕਸਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿੱਚ ਗਤਕਾ ਕਰਦੇ ਹੋਏ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸਾਂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿਚ ਸੇਵਾ, ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਸੁਰੱਖਿਆ, ਸਭ ਇਕੱਠੇ ਹੀ ਚੱਲਦੇ ਹਨ।

ਦੁੱਖ ਤੋਂ ਹਿੰਮਤ ਤੱਕ

ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਗਿਆਰਾਂ ਸਾਲ ਦੇ ਸਨ, ਇੱਕ ਦੁੱਖਦਾਈ ਘਟਨਾ ਵਾਪਰੀ। ਤੁਹਾਡੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਗ੍ਰਿਫ਼ਤਾਰ ਕਰ ਲਿਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਲੱਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ੋਹਰਤ ਉਸ ਦੀ ਹਕੂਮਤ ਲਈ ਖਤਰਾ ਬਣ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਧਰਮ ਬਦਲਣ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰ ਕੀਤਾ ਤੇ ਸੱਚ ਲਈ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਨਿਓਛਾਵਰ ਕਰ ਦਿੱਤੀ।

ਇਸ ਦੁੱਖਦਾਈ ਘਟਨਾ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ 'ਤੇ ਡੂੰਘਾ ਅਸਰ ਕੀਤਾ। ਤੁਸੀਂ ਸੋਚਿਆ ਕਿ ਹੁਣ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਸਬਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸੁਰੱਖਿਆ ਤਿਆਰੀ ਨਾਲ ਵੀ ਰਹਿਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਸੱਚ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਵੀ ਲੋੜ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਸਮਝਿਆ ਕਿ ਸ਼ਾਂਤੀ ਤੇ ਸ਼ਕਤੀ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਕੇਵਲ ਆਤਮਕ ਤਾਕਤ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ; ਸੱਚ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਦੁਨਿਆਵੀ ਤਿਆਰੀ ਵੀ ਲੋੜੀਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦੁਆ (ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ) ਅਤੇ ਤਲਵਾਰ (ਸੁਰੱਖਿਆ) ਦੋਵੇਂ ਰਾਹਾਂ ਨੂੰ ਜੋੜ ਕੇ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦਾ ਇੱਕ ਨਵਾਂ ਰਸਤਾ ਦਿਖਾਇਆ।

ਅਧਿਆਇ ੨

ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਆਤਮਕ ਤੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਸ਼ਕਤੀ ਦੀ ਜਾਗਰੂਕਤਾ

ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਹੀਦੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਯੋਧਾ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ। ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਗੱਦੀ 'ਤੇ ਬਿਠਾਇਆ ਗਿਆ, ਤਾਂ ਤੁਸੀਂ ਇਕ ਨਵੀਂ ਪੈਰਚਾਣ ਬਣਾਈ। ਤੁਸੀਂ ਰਾਜਸੀ ਪਹਿਰਾਵਾ ਪਹਿਨਿਆ, ਕਲਗੀ (ਪੱਗ 'ਤੇ ਪੰਖ) ਲਗਾਈ ਅਤੇ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਧਾਰਨ ਕੀਤੀਆਂ : ਇੱਕ **ਮੀਰੀ** ਲਈ ਅਤੇ ਇੱਕ **ਪੀਰੀ** ਲਈ।

ਮੀਰੀ ਅਤੇ ਪੀਰੀ ਦਾ ਅਰਥ

ਮੀਰੀ ਸ਼ਬਦ “ਅਮੀਰ” ਤੋਂ ਆਇਆ ਹੈ, ਜਿਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ **ਦੁਨੀਆਵੀ ਤਾਕਤ**: ਅਗਵਾਈ ਕਰਨੀ, ਨਿਆਂ ਕਾਇਮ ਰੱਖਣਾ ਅਤੇ ਕੌਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ।

ਪੀਰੀ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ **ਆਤਮਕ ਤਾਕਤ** : ਨਿਮਰਤਾ, ਗਿਆਨ, ਤੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੋੜ।

ਇਹ ਦੋ ਤਲਵਾਰਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸੰਦੇਸ਼ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸਨ ਕਿ ਸਿਰਫ਼ ਭਗਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸੇਵਾ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਵੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਸਿਰਫ਼ ਸਾਧੂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ ਹੈ, ਜੋ ਸੱਚ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਵਿੱਚ **ਮੀਰੀ ਤੇ ਪੀਰੀ** ਦੋਵੇਂ ਇੱਕੋ ਸਿੱਕੇ ਦੇ ਦੋ ਪਾਸੇ ਹਨ। ਇਕ ਬਿਨਾ ਦੂਜਾ ਅਧੂਰਾ ਹੈ।

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਮੀਰੀ ਤੇ ਪੀਰੀ ਦੀ ਇਹ ਸੋਚ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਦਾ ਬੁਨਿਆਦੀ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਗਈ। ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਵੀ ਸੱਚ ਲਈ ਹਕੂਮਤਾਂ ਦੇ ਅੱਗੇ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੇ ਸਨ, ਪਰ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਰਾਹ ਹੋਰ ਵੀ ਸਪਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਇਆ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਸਿਰਫ਼ ਧਿਆਨ ਤੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਸਮਾਜ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਬਣ ਕੇ ਨਿਆਂ, ਸੱਚ ਤੇ ਦਇਆ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਇਹੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਖਾਸੀਅਤ ਹੈ : **ਸੱਚ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਦਾ ਮਿਲਾਪ**।

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੀ ਅਹਿਮੀਅਤ

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਰਾਹਦਾਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਰਹਿੰਦੇ ਹੋਏ ਵੀ ਆਤਮਕ ਰਾਹ 'ਤੇ ਟਿਕੇ ਰਹੀਏ। ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਅਸੀਂ ਕਮਜ਼ੋਰ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੀਏ, ਨਿਆਂ ਲਈ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਈਏ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਜੀਵਨ ਬਿਤਾਈਏ।

ਸਿੱਖ ਹਰ ਰੋਜ਼ **ਨਿਤਨੇਮ** ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ 'ਤੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਅਤੇ **ਸੇਵਾ (ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ)** ਪੀਰੀ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ, **ਮੀਰੀ** ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਦੁਨੀਆਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨਿਭਾਉਣਾ। ਸਿੱਖ ਸਮਾਜਿਕ ਕੰਮਾਂ, ਮਨੁੱਖੀ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਅਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਸਿਰਫ਼ ਅਰਦਾਸ ਦੇ ਸਥਾਨ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਸਿੱਖਿਆ, ਮਦਦ ਤੇ ਸਾਂਝ ਦੇ ਕੇਂਦਰ ਵੀ ਹਨ।

ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਮੀਰੀ ਤੇ ਪੀਰੀ

ਪੀਰੀ (ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ):

- ਹਰ ਸਵੇਰੇ ਨਿਤਨੇਮ ਕਰਨਾ ਤੇ ਦਿਨ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਕਰਨੀ।
- ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਵਿੱਚ ਲੰਗਰ ਬਣਾਉਣਾ ਜਾਂ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ।
- ਹਰ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਸੱਚਾਈ ਤੇ ਨਿਮਰਤਾ ਵਰਤਨੀ।
- ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਸੱਚ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣੀ।

ਮੀਰੀ (ਦੁਨੀਆਵੀ ਜੀਵਨ):

- ਸਮਾਜ ਵਿੱਚ ਨਿਆਂ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰਨਾ।
- ਹਰ ਪੇਸ਼ੇ ਵਿੱਚ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਨਾ।
- ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਰੱਖਣਾ। ਜਿਵੇਂ ਗਤਕਾ ਸਿੱਖਣਾ ਜਾਂ ਕਿਰਪਾਨ ਧਾਰਨ ਕਰਨਾ।
- ਦੇਸ਼ ਤੇ ਸਮਾਜ ਲਈ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ।

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦੇ ਉਧਾਹਰਨ

- ਇੱਕ ਸਿੱਖ ਡਾਕਟਰ ਮੁਫ਼ਤ ਇਲਾਜ ਕਰਦਾ ਹੈ ਗਰੀਬ ਮਰੀਜ਼ਾਂ ਦਾ।
- ਇੱਕ ਵਿਦਿਆਰਥੀ ਭੋਜਨ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਮੁਹਿੰਮ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਸਭ ਲਈ।
- ਇੱਕ ਵਪਾਰੀ ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਕਾਰੋਬਾਰ ਕਰਦਾ ਹੈ ਤੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਭੇਦਭਾਵ ਨਹੀਂ ਕਰਦਾ।
- ਇੱਕ ਪਰਿਵਾਰ ਘਰ ਵਿੱਚ ਲੰਗਰ ਲਾਉਂਦਾ ਹੈ ਤੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਸੇਵਾ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ।

ਇਹ ਸਾਰੇ **ਉਧਾਹਰਨ** ਦੱਸਦੇ ਹਨ ਕਿ **ਮੀਰੀ ਤੇ ਪੀਰੀ** ਮਿਲ ਕੇ ਹੀ ਸੱਚੀ ਸਿੱਖੀ ਬਣਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖੀ ਦਾ ਖਾਸ ਰਾਹ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦੋਵੇਂ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹਨ। ਜਿੱਥੇ ਹੋਰ ਧਰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਵੱਖਰੇ ਮੰਨੇ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਸਿੱਖੀ ਵਿੱਚ ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਹਨ।

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੇ ਕਰਮ ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵੀ ਪੜ੍ਹਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵੀ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ੩

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ: ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਸਿੰਘਾਸਨ

ਸਾਲ 1609 ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਥਾਪਨਾ ਕੀਤੀ। ਇਹ ਹਰਿਮੰਦਰ ਸਾਹਿਬ (ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ) ਦੇ ਬਿਲਕੁਲ ਸਾਹਮਣੇ ਬਣਾਇਆ ਗਿਆ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਇਮਾਰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇੱਕ ਨਵੀਂ ਸੋਚ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ।

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ : “ਅਕਾਲ” ਯਾਨੀ ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ, ਤੇ “ਤਖ਼ਤ” ਯਾਨੀ ਸਿੰਘਾਸਨ ਜਾਂ ਅਦਾਲਤ।
ਇਸਦਾ ਮਤਲਬ ਸੀ : ਸਦਾ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਰੱਬ ਦਾ ਸਿੰਘਾਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਇਹ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖ ਧਰਮ ਸਿਰਫ਼ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦੁਨੀਆ ਤੇ ਨਿਆਂ ਅਤੇ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਵੀ ਜੁੜਿਆ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਮਤਲਬ

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਉਹ ਥਾਂ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਮਾਮਲੇ ਸੁਣੇ ਜਾਂਦੇ ਸਨ : ਜਿਵੇਂ ਨਿਆਂ, ਸਮਾਜਕ ਫ਼ੈਸਲੇ ਅਤੇ ਕੌਮਕ ਰਾਹਦਾਰੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਉਥੇ ਬੈਠ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਸੁਣਦੇ, ਸਲਾਹ ਦਿੰਦੇ ਤੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਕਰਦੇ ਸਨ ।

ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਦਰਬਾਰ ਸਾਹਿਬ (ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੁੰਦੀ ਸੀ) ਤੇ ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ (ਜਿੱਥੇ ਕਾਰਜ ਤੇ ਫ਼ੈਸਲੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ, ਦੋਵੇਂ ਇਕੱਠੇ ਮਿਲ ਕੇ ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਦਾ ਕੇਂਦਰ ਬਣ ਗਏ ।

ਇਹ ਦੋਵੇਂ ਥਾਵਾਂ ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖਾਉਂਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਸਿੱਖ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਮੀਰੀ ਤੇ ਪੀਰੀ, ਆਤਮਕਤਾ ਤੇ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ, ਦੋਵਾਂ ਦਾ ਸੰਤੁਲਨ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਮਹੱਤਤਾ

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਿਰਫ਼ ਰਾਜਸੀ ਗੱਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ; ਇਹ ਸੇਵਾ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਸੀ । ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨ ਦਾ ਮਤਲਬ ਸ਼ਾਨ ਨਹੀਂ, ਸੇਵਾ ਹੈ ।

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਉਂਦੇ ਸਨ ਕਿ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰੋ, ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਜੁਲਮ ਨਾ ਹੋਣ ਦਿਓ, ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੋ ।

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਧਾਰਮਿਕ ਤੇ ਦੁਨੀਆਵੀ ਅਦਾਲਤ ਹੈ । ਇੱਥੋਂ ਸਿੱਖਾਂ ਲਈ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਫ਼ੈਸਲੇ ਲਏ ਜਾਂਦੇ ਹਨ । ਇਹ ਸਾਡੀ ਕੌਮ ਦੀ ਏਕਤਾ, ਨਿਆਂ ਤੇ ਅਜ਼ਾਦੀ ਦੀ ਨਿਸ਼ਾਨੀ ਹੈ ।

ਢਾਡੀ ਜੱਥਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਢਾਡੀ ਜੱਥਿਆਂ ਦੀ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਹੋਈ । ਇਹ ਉਹ ਗਾਇਕ ਸਨ ਜੋ ਬਾਬਿਆਂ ਤੇ ਬਹਾਦਰਾਂ ਦੇ ਕਿੱਸੇ ਗਾਉਂਦੇ ਸਨ । ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ, ਵੀਰ ਰਸ ਵਾਲੀਆਂ ਵਾਰਾਂ ਤੇ ਸਿੱਖ ਸ਼ਹੀਦਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸੁਣਾਉਂਦੇ ਸਨ ।

ਇਹ ਜੱਥੇ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿੰਨ ਜਾਂ ਚਾਰ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ : ਇੱਕ ਸਰੰਗੀ ਵਾਲਾ, ਇੱਕ ਢਾਡ (ਢੋਲਕ) ਵਜਾਉਂਦਾ ਤੇ ਇੱਕ ਮੁੱਖ ਗਾਇਕ ਕਹਾਣੀ ਸੁਣਾਉਂਦਾ ਸੀ ।

ਢਾਡੀ ਜੱਥਿਆਂ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਹਿੰਮਤ, ਨਿਆਂ ਤੇ ਕੁਰਬਾਨੀ ਦਾ ਜਜ਼ਬਾ ਪੈਦਾ ਕੀਤਾ । ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਅੱਜ ਵੀ ਪੰਜਾਬੀ ਸੰਗੀਤ ਤੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹਿੱਸਾ ਹਨ ।

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦੀ ਅੱਜ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਸਿਰਫ਼ ਧਾਰਮਕ ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਤੱਕ ਸੀਮਿਤ ਨਹੀਂ। ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੋਜ਼ਾਨਾ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਵਿੱਚ ਵੀ ਨਿਆਂ ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਲਈ ਖੜ੍ਹਾ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।

ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ ਦਾ ਸਬਕ ਹੈ :

“ਆਪਣੇ ਧਰਮ ‘ਤੇ ਡਟੇ ਰਹੋ, ਸੱਚ ਬੋਲੋ ਤੇ ਸਭ ਨਾਲ ਨਿਆਂ ਕਰੋ।”

ਇਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸੀ ਕਿ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਜੀਉਣਾ ਹੀ ਸੱਚੀ ਸਿੱਖੀ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ੪

ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ **ਲੋਹਗੜ੍ਹ ਕਿਲ੍ਹਾ** ਬਣਾਇਆ। ਇਹ ਥਾਂ ਸਿਰਫ਼ ਜੰਗੀ ਤਿਆਰੀ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਥੇ **ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ** ਤਿਆਰ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਐਸੇ ਸਿੱਖ ਜੋ ਦਿਲੋਂ ਨਿਮਰ ਤੇ ਸੇਵਕ ਹੁੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਜ਼ਰੂਰਤ ਪੈਣ 'ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਹਰ ਸਿੱਖ ਨੂੰ **ਸੰਤ ਵੀ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ ਤੇ ਸਿਪਾਹੀ ਵੀ**।

ਸੰਤ : ਜੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨਾਲ ਜੁੜਿਆ ਰਹੇ, ਨਿਮਰਤਾ ਤੇ ਦਇਆ ਨਾਲ ਜੀਵੇ।

ਸਿਪਾਹੀ : ਜੇ ਸੱਚ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰੇ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਦੀ ਸਹਾਇਤਾ ਕਰੇ।

ਸਿੱਖਿਆ ਅਤੇ ਅਭਿਆਸ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਖੁਦ ਸਿੱਖਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਤੁਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ **ਤਲਵਾਰਬਾਜ਼ੀ, ਤੀਰ ਅੰਦਾਜ਼ੀ, ਘੁੜਸਵਾਰੀ** ਅਤੇ **ਲੜਾਈ ਦੀ ਰਣਨੀਤੀ** ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਪਰ ਇਹ ਤਿਆਰੀ ਕਿਸੇ ਉੱਤੇ ਹਕ ਜਤਾਉਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਇਸ ਲਈ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖ **ਨਿਆਂ ਤੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਣ**।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਅਖਾਣ :

“ਤਲਵਾਰ ਹੱਥ ਵਿੱਚ ਹੈ, ਪਰ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਦਇਆ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।”

ਤੁਸੀਂ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਮਝਾਇਆ ਕਿ ਲੜਾਈ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਦੇ ਵੀ ਨਫ਼ਰਤ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਸੱਚ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹੋਵੇ।

ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਦੀ ਤਿਆਰੀ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਨੂੰ ਖਾਸ ਤੌਰ 'ਤੇ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਿਕ ਸਿੱਖਿਆ ਨਾਲ ਨਾਲ ਸ਼ਰੀਰਕ ਤਾਕਤ ਅਤੇ ਹਿੰਮਤ ਵੀ ਸਿਖਾਈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪੁੱਤਰ ਵੀ ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਵਿੱਚ ਸ਼ਾਮਲ ਸਨ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿੱਖਦੇ ਸਨ ਕਿ ਕਿਵੇਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਸੱਚ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹਿਣਾ ਹੈ, ਪਰ ਦਇਆ ਨਾਲ ਵਰਤਣਾ ਵੀ ਨਹੀਂ ਭੁੱਲਣਾ।

ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਕੇਵਲ ਜੰਗ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ **ਚਰਿੱਤਰ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ** ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ :

“ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੋ, ਪਰ ਨਿਮਰ ਰਹੋ। ਤਾਕਤ ਰੱਖੋ, ਪਰ ਕਦੇ ਗਰੂਰ ਨਾ ਕਰੋ।”

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਕੁਝ ਮੁੱਖ ਨਿਯਮ ਦਿੱਤੇ :

- ਕਦੇ ਵੀ ਬੇਗੁਨਾਹ ਨੂੰ ਨੁਕਸਾਨ ਨਾ ਪਹੁੰਚਾਓ।

- ਕਦੇ ਵੀ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਨਾਲ ਨਾ ਲੜੋ ।
- ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਿਆਂ ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਰਹੋ ।
- ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹੋ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ।

ਇਸ ਸਿੱਖਿਆ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਯੋਧੇ ਬਣਾਇਆ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਸਿਰਫ਼ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਚਮਕਦੀ ਸੀ ।

ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਸੋਚ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਤਾਕਤ ਦਾ ਅਰਥ ਕਦੇ ਵੀ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ ।

ਸੱਚੀ ਤਾਕਤ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੇ, ਕਮਜ਼ੋਰ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਦੇਵੇ ਤੇ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਵਿਰੁੱਧ ਖੜ੍ਹੀ ਰਹੇ ।

ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਸੱਚਾ ਯੋਧਾ ਉਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਉਸ ਦਾ **ਦਿਲ ਨਿਆਉਂ ਦਾ ਤੇ ਦਇਆਵਾਨ** ਹੋਵੇ ।

ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਅੱਜ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ

ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖ ਇਸੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚਲਦੇ ਹਨ । ਉਹ ਨਿਆਂ ਲਈ ਖੜ੍ਹਦੇ ਹਨ, ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਤੇ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ । ਕੋਈ ਡਾਕਟਰ ਹੋਵੇ, ਅਧਿਆਪਕ ਹੋਵੇ ਜਾਂ ਸੈਨਾ ਦਾ ਸਿਪਾਹੀ, ਜਦ ਉਹ ਸੱਚ ਤੇ ਦਇਆ ਨਾਲ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਉਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰਾਹ 'ਤੇ ਹੈ ।

ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ ਦਾ ਸਿਧਾਂਤ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ **ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਤੇ ਸਮਾਜਕ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ** ਇਕੱਠੇ ਚਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਤਲਵਾਰ ਨਹੀਂ, ਸੱਚੀ ਆਤਮਿਕ ਸ਼ਕਤੀ ਵੀ ਦਿੱਤੀ, ਜੋ ਅੱਜ ਤੱਕ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਜੀਵੰਤ ਹੈ ।

ਅਧਿਆਇ ੫

ਕੈਦ ਤੋਂ ਆਜ਼ਾਦੀ ਤੱਕ: ਜਹਾਂਗੀਰ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ

ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ **ਜਹਾਂਗੀਰ**, ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਸ਼ਹੀਦ ਕਰਵਾਇਆ ਸੀ, ਜਲਦੀ ਹੀ ਉਸਨੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਵਧਦੀ ਹੋਈ ਸ਼ੋਹਰਤ ਬਾਰੇ ਵੀ ਸੁਣਿਆ। ਬਾਦਸ਼ਾਹ ਨੂੰ ਹੈਰਾਨੀ ਹੋਈ ਕਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਰਾਜਸੀ ਕੱਪੜੇ ਪਹਿਨਦੇ ਹਨ, ਸੈਨਾ ਰੱਖਦੇ ਹਨ ਅਤੇ **ਅਕਾਲ ਤਖ਼ਤ** ਤੇ ਦਰਬਾਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।

ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਧਦੀ ਪ੍ਰਸਿੱਧੀ ਨਾਲ ਡਰ ਲੱਗਣ ਲੱਗਾ। ਉਸ ਨੇ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੂੰ **ਗੁਲਿਯਰ ਕਿਲ੍ਹੇ** ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇ। ਪਰ ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੀਆਂ ਮੋਟੀਆਂ ਦਿਵਾਰਾਂ ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਤਮਕ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨੂੰ ਕੈਦ ਨਾ ਕਰ ਸਕੀਆਂ।

ਕੈਦ ਵਿੱਚ ਵੀ ਚਾਨਣ

ਕਿਲ੍ਹੇ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸਿਮਰਨ ਕਰਦੇ, ਗੁਰਬਾਣੀ ਪੜ੍ਹਦੇ ਅਤੇ ਹੋਰਨਾਂ ਨੂੰ ਧੀਰਜ ਦੱਦੇ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਹਜ਼ੂਰੀ ਨੇ ਕੈਦ ਨੂੰ ਵੀ ਦਰਬਾਰ ਬਣਾ ਦਿੱਤਾ।

ਉਥੇ ਹੋਰ **ਬਵੰਜਾ (52)** ਰਾਜੇ ਵੀ ਕੈਦ ਸਨ, ਜੋ ਸਾਲਾਂ ਤੋਂ ਕਿਲ੍ਹੇ ਵਿੱਚ ਕੈਦ ਜੀਵਨ ਜੀ ਰਹੇ ਸਨ। ਉਹ ਸਾਰੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹਜ਼ੂਰੀ ਵਿੱਚ ਆ ਕੇ ਆਸ ਤੇ ਆਰਾਮ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦੇ ਸਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦਿਲਾਸਾ ਦਿੱਤਾ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਨਾਂ ਵਿੱਚ ਉਮੀਦ ਦੀ ਲੈ ਜਗਾਈ।

ਧੀਰੇ-ਧੀਰੇ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦਾ ਦਿਲ ਵੀ ਨਰਮ ਹੋ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੂੰ ਰਿਹਾਈ ਦੇਣ ਦਾ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ —

“ਜਦ ਤਕ ਇਹ ਬੇਕੱਸ ਰਾਜੇ ਮੇਰੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਛੁੱਟਦੇ, ਮੈਂ ਵੀ ਨਹੀਂ ਜਾਵਾਂਗਾ।”

ਬੰਦੀ ਛੇੜ ਦਿਵਸ ਦੀ ਕਹਾਣੀ

ਜਹਾਂਗੀਰ ਨੇ ਚਾਲ ਚਲੀ। ਉਸ ਨੇ ਕਿਹਾ, “ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਕੈਦੀਆਂ ਨੇ ਤੇਰੇ ਚੋਗੇ ਨੂੰ ਫੜ ਲਿਆ, ਉਹੀ ਆਜ਼ਾਦ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ।”

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ **ਬਵੰਜਾ ਧਾਰਾਂ ਵਾਲਾ ਚੋਗਾ** ਤਿਆਰ ਕਰਵਾਇਆ, ਹਰ ਕੈਦੀ ਲਈ ਇੱਕ ਧਾਰ। ਜਦ ਰਿਹਾਈ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ, ਤਾਂ ਉਹ ਸਾਰੇ 52 ਰਾਜੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਚੋਗੇ ਦੀਆਂ ਧਾਰਾਂ ਫੜ ਕੇ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਨਿਕਲੇ।

ਇਹ ਦ੍ਰਿਸ਼ ਸਭ ਲਈ ਅਦਭੁੱਤ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ **ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ** ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਹੋਏ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਦਿਨ “**ਬੰਦੀ ਛੇੜ ਦਿਵਸ**” ਦੇ ਨਾਮ ਨਾਲ ਜਾਣਿਆ ਗਿਆ; **ਆਜ਼ਾਦੀ ਦਾ ਦਿਨ**।

ਅਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਪਸੀ ਅਤੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਬਾਅਦ ਜਦ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਤਾਂ ਸਾਰਾ ਸ਼ਹਿਰ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਕੇ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਉਣ ਲੱਗ ਪਿਆ। ਹਰ ਘਰ ਰੋਸ਼ਨੀ ਨਾਲ ਚਮਕ ਰਿਹਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਦੇ ਦਿਲਾਂ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਤੇ ਮਾਣ ਦਾ ਸਾਗਰ ਉੱਭਰਿਆ ਹੋਇਆ ਸੀ।

ਇਸ ਦਿਨ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਨਹੀਂ ਮਨਾਈ, ਸਗੋਂ **ਦਇਆ, ਨਿਆਂ ਤੇ ਹਿੰਮਤ** ਦੇ ਜਿੱਤ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਮਨਾਈ। ਸਮੇਂ ਦੇ ਨਾਲ ਇਹ ਦਿਨ **ਦਿਵਾਲੀ** ਨਾਲ ਵੀ ਮਨਾਇਆ ਜਾਣ ਲੱਗਾ।

ਬੰਦੀ ਛੇੜ ਦਿਵਸ ਦਾ ਅਰਥ

“ਬੰਦੀ ਛੇੜ ਦਿਵਸ” ਸਾਨੂੰ ਸਿੱਖਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਸੱਚੀ ਆਜ਼ਾਦੀ ਸਿਰਫ਼ ਆਪਣੇ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਲਈ ਵੀ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਅਸਲ ਸ਼ਕਤੀ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ ਕੈਦ ਕਰੇ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਹੈ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ ਨੂੰ **ਮੁਕਤ ਕਰੇ**।

ਇਹ ਦਿਨ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ :

“ਜਦ ਵੀ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਅਨਿਆਇ ਹੋਵੇ, ਸਿੱਖ ਨੂੰ ਉਸਦੀ ਆਵਾਜ਼ ਬਣਨਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖ ਇਸ ਦਿਨ ਨੂੰ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਮਨਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰਦੁਆਰਿਆਂ ਵਿੱਚ ਦੀਵੇ ਜਗਾ ਕੇ, ਅਰਦਾਸ ਕਰ ਕੇ ਤੇ ਨਿਆਂ ਲਈ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਰਾਹ ਤੇ ਚੱਲ ਕੇ।

ਬੰਦੀ ਛੇੜ ਦਿਵਸ ਸਿਰਫ਼ ਤਿਉਹਾਰ ਨਹੀਂ। ਇਹ ਸੱਚ, ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਦਇਆ ਦਾ ਜੀਵੰਤ ਪਾਠ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ੬

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਯੁੱਧ: ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਲੜਾਈਆਂ

ਗੁਰੂਲਿਖਤ ਕਿਲ੍ਹੇ ਤੋਂ ਰਿਹਾਈ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨਿਰਾਸ਼ ਜਾਂ ਡਰੇ ਨਹੀਂ। ਤੁਸੀਂ ਹੋਰ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤ ਹੋ ਗਏ ਅਤੇ ਇਹ ਨਿਸ਼ਚਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਹੁਣ ਜੁਲਮ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਖਾਮੋਸ਼ ਨਹੀਂ ਰਹੇਗੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੁਨੇਹਾ ਸਪਸ਼ਟ ਸੀ: ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ **ਆਤਮਕ ਸ਼ਕਤੀ (ਪੀਰੀ)** ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ **ਦੁਨੀਆਵੀ ਤਾਕਤ (ਮੀਰੀ)** ਵੀ ਰੱਖਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਜੋ ਉਹ ਸੱਚ ਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰ ਸਕਣ।

ਰੁਹਿਲਾ ਦੀ ਲੜਾਈ (1621)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਪਿਤਾ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ **ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ** ਨਾਂ ਦਾ ਇੱਕ ਪਿੰਡ ਬਣਾਇਆ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਕੈਦ ਦੌਰਾਨ, ਇੱਕ ਮੁਗਲ ਅਧਿਕਾਰੀ **ਚੰਦੂ** ਨੇ ਇਹ ਜ਼ਮੀਨ ਆਪਣੇ ਕਬਜ਼ੇ ਵਿੱਚ ਕਰ ਲਈ ਸੀ। ਉਸ ਦੀ ਮੌਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਉਸਦਾ ਪੁੱਤਰ **ਕਰਮ ਚੰਦ** ਵੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

ਜਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਵਾਪਸ ਆਏ, ਆਪ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਗੋਬਿੰਦਪੁਰ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਜਾਇਦਾਦ ਹੈ। ਪਰ ਕਰਮ ਚੰਦ ਨੇ ਜ਼ਮੀਨ ਵਾਪਸ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਜੰਗ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਕਰ ਲਈ। ਉਸ ਨੇ ਹਥਿਆਰਬੰਦ ਸੈਨਿਕ ਇਕੱਠੇ ਕੀਤੇ ਤੇ ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਿੱਖ ਸਿਰਫ਼ ਸਿਪਾਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਉਹ **ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ** ਸਨ, ਜੋ ਧਰਮ ਤੇ ਸੱਚ ਲਈ ਲੜਦੇ ਸਨ।

ਲੜਾਈ ਵਿੱਚ ਕਰਮ ਚੰਦ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਹਾਰ ਗਈ। ਇਹ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਦੀ ਪਹਿਲੀ ਵੱਡੀ ਜਿੱਤ ਸੀ। ਇਹ ਜੰਗ ਕਿਸੇ ਰਾਜ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ **ਸੱਚ ਅਤੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ** ਸੀ।

ਇਸ ਜਿੱਤ ਤੋਂ 15 ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਘਰ ਪੁੱਤਰ **ਤੇਗ ਮੱਲ** ਦਾ ਜਨਮ ਹੋਇਆ, ਜੋ ਬਾਅਦ ਵਿੱਚ **ਗੁਰੂ ਤੇਗ ਬਹਾਦਰ ਜੀ** ਦੇ ਨਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਹੋਏ ॥

ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਦੀ ਦੂਜੀ ਲੜਾਈ (ਸੰਗਰਾਣਾ 1634)

ਸਾਲ 1634 ਵਿੱਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਧੀ **ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਜੀ** ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ ਦੀ ਤਿਆਰੀ ਚੱਲ ਰਹੀ ਸੀ। ਘਰ ਤੇ ਸੰਗਤ ਵਿੱਚ ਖੁਸ਼ੀ ਦਾ ਮਾਹੌਲ ਸੀ। ਪਰ ਮੁਗਲ ਬਾਦਸ਼ਾਹ **ਸ਼ਾਹ ਜਹਾਂ**, ਜੋ ਜਹਾਂਗੀਰ ਦਾ ਪੁੱਤਰ ਸੀ, ਸਿੱਖਾਂ ਨਾਲ ਦੁਸ਼ਮਣੀ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

ਉਸ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਦੇ ਦਿਨ ਨੂੰ ਹੀ ਹਮਲੇ ਲਈ ਚੁਣਿਆ। ਇੱਕ ਵੱਡੀ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ਵੱਲ ਵਧੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪਰਿਵਾਰ ਨੂੰ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਥਾਂ ਭੇਜਿਆ ਅਤੇ ਆਪ ਸਿੱਖਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਰੇ। ਜੰਗ ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਸੀ। ਸਿੱਖ ਘੱਟ ਸਨ ਪਰ ਦਿਲੇਰੀ ਨਾਲ ਲੜੇ। ਆਖਰਕਾਰ ਮੁਖਲਿਸ ਖ਼ਾਨ ਮਾਰਿਆ ਗਿਆ ਤੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਭੱਜ ਗਈ।

ਅਗਲੇ ਦਿਨ **ਬੀਬੀ ਵੀਰੋ ਜੀ ਦੀ ਸ਼ਾਦੀ** ਬੜੀ ਖੁਸ਼ੀ ਨਾਲ ਹੋਈ; ਜਿੱਤ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਬਣ ਕੇ।

ਗੁਰੂਸਰ ਦੀ ਲੜਾਈ (1635)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੁਝ ਸਮੇਂ ਲਈ **ਕਰਤਾਰਪੁਰ** ਵਿੱਚ ਟਿਕੇ ਸਨ। ਇੱਥੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਹਰ ਰੋਜ਼ ਸੰਗਤ ਨਾਲ ਮਿਲਦੇ ਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਇਸ ਸਮੇਂ ਦੌਰਾਨ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸਪਾਤਰ ਸਿੱਖ **ਭਾਈ ਬਿਧੀ ਚੰਦ ਜੀ** ਨੇ ਦੋ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਘੋੜੇ ਜੋ ਮੋਗਲਾਂ ਨੇ ਕਬਜ਼ੇ ਕੀਤੇ ਸਨ, ਵਾਪਸ ਲਿਆਏ। ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਅਪਮਾਨ ਵਾਂਗ ਲਿਆ ਤੇ ਫੌਜ ਭੇਜੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਤਿਆਰ ਕੀਤਾ। ਜੰਗ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਈ। ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਨਾਲ ਮੁਕਾਬਲਾ ਕੀਤਾ ਤੇ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾਪਤੀ **ਲੱਲਾ ਬੇਗ ਤੇ ਕਮਰ ਬੇਗ** ਦੇਵੇਂ ਮਾਰੇ ਗਏ।

ਇਹ ਜਿੱਤ ਸਿਰਫ਼ ਤਾਕਤ ਦੀ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ **ਸੱਚਾਈ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਦੀ ਜਿੱਤ** ਸੀ।

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਲੜਾਈ (26 ਅਪ੍ਰੈਲ 1635)

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸੈਨਾਪਤੀ **ਪਾਈਂਦਾ ਖ਼ਾਨ**, ਜੋ ਪਹਿਲਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਸਾਥੀ ਸੀ, ਆਪਣੇ ਅਹੰਕਾਰ ਕਰਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਵਿਰੋਧੀ ਬਣ ਗਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਮੁਗਲਾਂ ਨਾਲ ਮਿਲ ਕੇ ਗੁਰੂ ਜੀ 'ਤੇ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।

ਜੰਗ ਬਹੁਤ ਭਿਆਨਕ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਘੋੜੇ 'ਤੇ ਸਵਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਉਤਰੇ। ਦੂਜੇ ਦਿਨ ਪਾਈਂਦਾ ਖ਼ਾਨ ਖੁਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆ ਗਿਆ ਅਤੇ ਇਕੱਲੀ ਲੜਾਈ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੱਤੀ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਉਸਦਾ ਸਾਹਮਣਾ ਕੀਤਾ ਤੇ **ਸੱਚ ਦੀ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ** ਉਸਨੂੰ ਮਾਰ ਦਿੱਤਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਹਾਰ ਗਈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

“ਇਹ ਜਿੱਤ ਅਹੰਕਾਰ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸੱਚ ਦੀ ਹੈ।”

ਫਗਵਾਰਾ ਦੀ ਲੜਾਈ (29 ਅਪ੍ਰੈਲ 1635)

ਕਰਤਾਰਪੁਰ ਦੀ ਲੜਾਈ ਤੋਂ ਤਿੰਨ ਦਿਨ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪਣੀ ਸੰਗਤ ਨਾਲ **ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ** ਵੱਲ ਜਾ ਰਹੇ ਸਨ। ਰਾਹ ਵਿੱਚ **ਪਾਲਾਹੀ ਪਿੰਡ (ਫਗਵਾਰਾ ਨੇੜੇ)** ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਆਰਾਮ ਲਈ ਰੁਕਣਾ ਪਿਆ।

ਉਸ ਸਮੇਂ ਮੁਗਲਾਂ ਨੇ ਥੱਕੀ ਹੋਈ ਸਿੱਖ ਫੌਜ 'ਤੇ ਅਚਾਨਕ ਹਮਲਾ ਕਰ ਦਿੱਤਾ। ਪਰ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਨਹੀਂ ਹਾਰੀ। ਉਹ ਘੱਟ ਸਨ, ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਸਨ, ਪਰ ਸੱਚ ਦੇ ਲਈ ਲੜੇ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਆਪ ਜੰਗ ਦੇ ਮੈਦਾਨ ਵਿੱਚ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਨੇ ਕਿਹਾ :

“ਇਹ ਜੰਗ ਰਾਜ ਲਈ ਨਹੀਂ, ਸੱਚ ਲਈ ਹੈ। ਜੇ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਡਰ ਨਹੀਂ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ।”

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਮੁਗਲ ਫੌਜ ਹਾਰ ਗਈ ਅਤੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਫਿਰ ਧਰਮ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕੀਤੀ।

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚ

ਇਸ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਪਹੁੰਚੇ। ਸੰਗਤ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਕੀਤਾ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਅਰਦਾਸ ਕੀਤੀ ਤੇ ਸ਼ਹੀਦ ਹੋਏ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀ ਯਾਦ ਵਿੱਚ ਸਮਾਗਮ ਕੀਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿੱਖਾਇਆ ਕਿ :

“ਜਿੱਤ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਲਵਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸੱਚ ਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।”

ਇਹ ਸਾਰੇ ਯੁੱਧ ਸਾਨੂੰ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦਾ ਰਾਹ ਸਿਰਫ਼ ਜੰਗ ਦਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਨਿਆਂ, ਦਇਆ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦਾ ਰਾਹ ਹੈ।

ਅਧਿਆਇ ੭

ਦਇਆ ਰਾਹੀਂ ਨੇਤ੍ਰਿਤਵ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸਿਰਫ਼ ਇੱਕ ਬਹਾਦਰ ਯੋਧੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਸਨ। ਆਪ ਜੀ ਇੱਕ **ਦਇਆਵਾਨ ਨੇਤਾ** ਸਨ।
ਤੁਹਾਡਾ ਨੇਤ੍ਰਿਤਵ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨਾਲ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ **ਦਿਲ ਦੀ ਨਰਮੀ ਅਤੇ ਨਿਆਂ** ਨਾਲ ਚਲਦਾ ਸੀ।

ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਕਿ ਸੱਚਾ ਨੇਤਾ ਉਹ ਨਹੀਂ ਜੋ ਦੂਜਿਆਂ 'ਤੇ ਹਕ ਜਤਾਏ, ਸਗੋਂ ਉਹ ਜੋ **ਸਭ ਦੀ ਭਲਾਈ ਲਈ ਕੰਮ ਕਰੇ**।

ਨੇਤਾ ਦਾ ਦਿਲ ਦਇਆ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਹੋਇਆ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਕੀਤੀ ਜੋ ਦੁਖੀ ਸਨ ਜਾਂ ਜ਼ੁਲਮ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋਏ ਸਨ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਭੁੱਖ ਲੱਗਦੀ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਸਨ। ਜਦ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਬੇਇਨਸਾਫ਼ੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਉਸ ਲਈ ਅਵਾਜ਼ ਉਠਾਉਂਦੇ ਸਨ।

ਆਪ ਨੇ ਕਦੇ ਕਿਸੇ ਨਾਲ ਧਰਮ, ਜਾਤ ਜਾਂ ਦਰਜੇ ਦੇ ਆਧਾਰ 'ਤੇ ਫਰਕ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ। ਹਰ ਮਨੁੱਖ ਨੂੰ ਇੱਕੋ ਜਿਹਾ ਸਨਮਾਨ ਦਿੱਤਾ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ :

“ਜਿਹੜਾ ਦੂਜੇ ਦਾ ਦੁੱਖ ਸਮਝਦਾ ਹੈ, ਉਹੀ ਸੱਚਾ ਸਿੱਖ ਹੈ

ਦਇਆ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦਾ ਮਿਲਾਪ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖਾਇਆ ਕਿ **ਦਇਆ ਤੇ ਹਿੰਮਤ** ਇਕੱਠੇ ਹੋਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ।

ਦਇਆ ਬਿਨਾ ਹਿੰਮਤ ਕਠੋਰਤਾ ਬਣ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਬਿਨਾ ਦਇਆ ਕਮਜ਼ੋਰੀ।

ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਤਾਕਤ ਦਾ ਮਤਲਬ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਡਰਾਉਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨਾ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਦਿਲ ਸ਼ੇਰ ਵਰਗਾ ਬਹਾਦਰ ਸੀ ਪਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਰਗਾ ਨਰਮ ਵੀ ਸੀ। ਜਦ ਵੀ ਕੋਈ ਮਦਦ ਮੰਗਦਾ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਦੇ “ਨਾ” ਨਹੀਂ ਕਹਿੰਦੇ ਸਨ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਦਇਆ ਦਾ ਇਕ ਉਧਾਹਰਨ

ਇੱਕ ਵਾਰ ਜੰਗ ਤੋਂ ਬਾਅਦ, ਜਦ ਮੁਗਲ ਸੈਨਾ ਹਾਰ ਗਈ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਸੈਨਿਕਾਂ ਦੀ ਮਦਦ ਲਈ ਹੁਕਮ ਦਿੱਤਾ :

“ਉਹ ਮੁਗਲ ਹਨ ਜਾਂ ਸਿੱਖ, ਇਹ ਨਾ ਵੇਖੋ। ਜਿਹੜਾ ਵੀ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੈ, ਉਸ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ।”

ਇਹ ਗੱਲ ਸੁਣ ਕੇ ਸਾਰੇ ਹੈਰਾਨ ਹੋ ਗਏ। ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਮਝਾਇਆ :

“ਜੰਗ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ, ਪਰ ਹੁਣ ਸੇਵਾ ਧਰਮ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ ਮਨੁੱਖ ਜ਼ਖ਼ਮੀ ਹੈ, ਉਹ ਰੱਬ ਦੀ ਰਚਨਾ ਹੈ।”

ਇਸ ਦਇਆ ਨੇ ਸਾਰੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਗਹਿਰਾ ਸਬਕ ਦਿੱਤਾ ਕਿ **ਸੱਚਾ ਯੋਧਾ ਜਿੱਤ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਵੀ ਨਿਮਰ ਤੇ ਦਇਆਵਾਨ ਰਹਿੰਦਾ ਹੈ**।

ਸਮਾਜਕ ਸੇਵਾ ਦਾ ਪ੍ਰੋਣਾ-ਸਰੋਤ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਅੱਜ ਵੀ ਹਰ ਸਿੱਖ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੈ। ਜਦ ਸਿੱਖ **ਲੰਗਰ ਚਲਾਉਂਦੇ ਹਨ, ਖੂਨ ਦਾਨ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਾਂ ਪ੍ਰਕਿਰਤੀ ਦੀ ਸੇਵਾ ਕਰਦੇ ਹਨ**, ਉਹ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਦਇਆ ਵਾਲੀ ਸਿੱਖਿਆ ਨੂੰ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਲਾਗੂ ਕਰਦੇ ਹਨ।

ਸਿੱਖਾਂ ਨੇ ਕਈ ਮੁਸ਼ਕਲ ਸਮਿਆਂ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਦਇਆ ਨਾਲ ਦੁਨੀਆ ਦਾ ਦਿਲ ਜਿੱਤਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ :

- ਲੰਗਰ ਟਰੱਕ ਭੁੱਖਿਆਂ ਨੂੰ ਖਾਣਾ ਖਿਲਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖ ਖੂਨ ਦਾਨ ਸ਼ਿਵਿਰ ਲਗਾਉਂਦੇ ਹਨ।
- ਸਿੱਖ ਜੰਗ ਜਾਂ ਆਫ਼ਤ ਦੇ ਸਮੇਂ ਮਦਦ ਲਈ ਸਭ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਪਹੁੰਚਦੇ ਹਨ।

ਇਹ ਸਭ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦਾ ਜੀਵੰਤ ਰੂਪ ਹੈ।

ਦਇਆ ਰਾਹੀਂ ਨੇਤ੍ਰਿਤਵ ਦੀ ਅੱਜ ਦੀ ਲੋੜ

ਅੱਜ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਜਦ ਦੁਨੀਆ ਵਿੱਚ ਅਕਸਰ ਨਫ਼ਰਤ ਤੇ ਸਵਾਰਥ ਵੱਧ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਹੋਰ ਵੀ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਹੈ।

ਤੁਸੀਂ ਸਿੱਖਾਇਆ ਸੀ ਕਿ :

“ਜਿਹੜਾ ਦੂਜਿਆਂ ਦੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵਿੱਚ ਆਪਣੀ ਖੁਸ਼ੀ ਵੇਖੇ, ਉਹੀ ਸੱਚਾ ਨੇਤਾ ਹੈ।”

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦੀ ਹੈ ਕਿ ਨੇਤ੍ਰਿਤਵ ਦਾ ਮਤਲਬ ਹਕ ਜਤਾਉਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ **ਸੇਵਾ ਤੇ ਦਇਆ ਨਾਲ ਅਗਵਾਈ ਕਰਨਾ ਹੈ**।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੌਮ ਨੂੰ ਸਿਰਫ਼ ਤਲਵਾਰ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ **ਦਿਲ ਦੀ ਨਰਮੀ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦਾ ਮਿਲਾਪ** ਦਿੱਤਾ।

ਤੁਸੀਂ ਸਾਨੂੰ ਸਿਖਾਇਆ ਕਿ :

- ਦਿਲ ਵਿੱਚ ਦਇਆ ਰੱਖੋ।
- ਸੱਚ ਲਈ ਡਟੇ ਰਹੋ।
- ਸਭ ਨਾਲ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਵਰਤੋ।

ਇਹੀ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਨੇਤ੍ਰਿਤਵ ਹੀ ਸੀ ਜੋ ਹਜ਼ਾਰਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰ ਗਿਆ ਅਤੇ ਸਦੀਆਂ ਤੱਕ ਚਾਨਣ ਬਣਿਆ ਰਹੇਗਾ।

ਅਧਿਆਇ ੮

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਆਖਰੀ ਸਫਰ ਤੇ ਵਿਰਾਸਤ

Guru Pura
Sanyal.com

ਕੀਰਤਪੁਰ ਵਿੱਚ ਆਖਰੀ ਦਿਨ : ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਵਿਦਾਈ

ਕੀਰਤਪੁਰ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸ਼ਾਂਤ ਤੇ ਪਵਿੱਤਰ ਧਰਤੀ 'ਤੇ, ਕੁਦਰਤ ਦੀ ਗੋਦ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਦੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਘਿਰੇ ਹੋਏ, ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਆਖਰੀ ਸਾਲ ਬੜੀ ਸ਼ਾਂਤੀ ਨਾਲ ਬਿਤਾਏ।

ਉਹ ਸਿੱਖ ਪੰਥ ਦੀ ਸਪਸ਼ਟਤਾ ਅਤੇ ਦਇਆ ਨਾਲ ਰਹਿਨੁਮਾਈ ਕਰਦੇ ਰਹੇ। ਜਦੋਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਤਬੀਅਤ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਖਰਾਬ ਹੋਣ ਲੱਗੀ, ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਬਦਲਾਅ ਲਈ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗੇ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੇ ਪੋਤੇ ਹਰਰਾਇ ਜੀ ਵਿੱਚ ਉਹੀ ਨਰਮ ਤਾਕਤ ਵੇਖੀ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਆਪਣੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਮੂਲ ਸੀ।

ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਾ ਸਨਮਾਨ ਹਰਰਾਇ ਜੀ ਨੂੰ ਸੌਂਪ ਦਿੱਤਾ।

ਹਰਰਾਇ ਜੀ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਨਰਮੀ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਮਿਲਾਪ ਦੇਖਿਆ ਜੋ ਇੱਕ ਸੱਚੇ ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦੀ ਝਲਕ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ 1644 ਵਿੱਚ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਤੋਂ ਵਿਦਾ ਹੋਏ, ਪਰ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਰਵਾਨਗੀ ਇੱਕ ਅੰਤ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਉਹ ਇੱਕ ਸੁਨੇਹਾ ਛੱਡ ਗਏ:

ਰੱਬੀ ਗੁਣਾਂ ਵਿੱਚ ਜੁੜੇ ਰਹੋ, ਸੱਚ ਦਾ ਸਾਥ ਦਿਓ, ਤੇ ਪਿਆਰ ਨਾਲ ਸੇਵਾ ਕਰੋ।

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਹਾਜ਼ਰੀ ਅੱਜ ਵੀ ਸਿੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਵਿੱਚ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰ ਨੇਕ ਕੰਮ ਵਿੱਚ ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਜੋਤ ਚਮਕਦੀ ਹੈ।

ਗੁਰੂ ਹਰਰਾਇ ਜੀ : ਰੋਸ਼ਨੀ ਜਾਰੀ ਰਹੀ

ਗੁਰੂ ਹਰਰਾਇ ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਗੱਦੀ ਅਚਾਨਕ ਨਹੀਂ ਹੋਈ ਸੀ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਬਚਪਨ ਤੋਂ ਹੀ ਦੇਖਿਆ ਸੀ। ਉਹ ਕਿਰਪਾਲਤਾ, ਹਿੰਮਤ ਅਤੇ ਡੂੰਘੀ ਭਗਤੀ ਵਾਲੇ ਬੱਚੇ ਸਨ।

ਹਰਰਾਇ ਜੀ ਦਾ ਦਿਲ ਸ਼ਾਂਤੀ ਪਸੰਦ ਸੀ, ਪਰ ਜੇ ਲੋੜ ਪਈ ਤਾਂ ਉਹ ਉਸਦੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਵੀ ਤਿਆਰ ਸਨ।

ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦੋਵਾਂ ਦੀ ਹੀ ਸਿੱਖਿਆ ਮਿਲੀ ਸੀ।

ਉਹ “ਮੀਰੀ-ਪੀਰੀ” ਦੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਜੀਵੰਤ ਰੂਪ ਸਨ। ਜੋ ਆਤਮਕ ਸੁੱਧਤਾ ਅਤੇ ਦੁਨਿਆਵੀ ਤਾਕਤ ਦਾ ਮਿਲਾਪ ਹਨ।

ਉਹਨਾਂ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਸਿਰਫ਼ ਗੁਰਗੱਦੀ ਦਾ ਬਦਲਾਅ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਦੁਬਾਰਾ ਯਾਦ ਦਿਵਾਉਂਦੀ ਸੀ ਕਿ ਸਿੱਖੀ ਦੇ ਮੂਲ ਸਿਧਾਂਤ ਸਦੀਵੀ ਹਨ।

ਸੱਚੀ ਅਗਵਾਈ ਨਿਮਰਤਾ ਅਤੇ ਸੇਵਾ ਵਿੱਚੋਂ ਪੈਦਾ ਹੁੰਦੀ ਹੈ।

ਸਿੱਖ ਸੰਗਤ ਨੇ ਉਹਨਾਂ ਦਾ ਸਵਾਗਤ ਇਕ ਨਵੇਂ ਗੁਰੂ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਜੋਤ ਦੇ ਜਾਰੀ ਰੂਪ ਵਜੋਂ ਕੀਤਾ।

ਅਧਿਆਇ 9

ਸਿੱਖ ਪਛਾਣ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰਨਾ

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਨੇ ਸਿੱਖ ਕੋਮ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਬੁਨਿਆਦ ਰੱਖੀ ।

ਉਹਨਾਂ ਦੇ ਯੋਧਾ ਵਾਲੇ ਕੱਪੜੇ, ਸ਼ਸਤ੍ਰ ਵਿਦਿਆ ਦੀ ਤਾਲੀਮ ਅਤੇ ਕਿਰਪਾਨ ਧਾਰਨ ਕਰਨੇ ਮਾਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਸਨ, ਸਗੋਂ ਇਹ ਸਾਨੂੰ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼, ਅੰਦਰਲੀ ਤਾਕਤ ਤੇ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਯਾਦ ਕਰਾਉਂਦੇ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਗਤ ਦੀ ਤਾਕਤ ‘ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜੋ ਕਿ ਲੰਗਰ, ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸੰਗਤ ਰਾਹੀਂ ਹੀ ਸੀ । ਇਕੱਠੇ ਹੋ ਕੇ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਹੌਸਲਾ ਮਿਲਦਾ ਸੀ; ਸੇਵਾ ਰਾਹੀਂ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਨਿਮਰਤਾ ਮਿਲਦੀ ਸੀ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਵਿਰਾਸਤ ਨੇ ਸਿੱਖਾਂ ਵਿੱਚ ਅਜਿਹੀ ਪਛਾਣ ਪੈਦਾ ਕੀਤੀ ਜੋ ਉਹਨਾਂ ਨੂੰ ਜ਼ੁਲਮ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੀ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹਾ ਰਹਿਣ ਦੀ ਤਾਕਤ ਦਿੰਦੀ ਸੀ । ਹੱਥ ਵਿਚ ਤਲਵਾਰ ਤੇ ਦਿਲ ਵਿਚ ਬਾਣੀ, ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਤੇ ਭਗਤੀ ਦਾ ਸੁੰਦਰ ਮੇਲ ਹਨ ।

ਸਿੱਖ ਔਰਤਾਂ : ਹਿੰਮਤ ਦੀਆਂ ਆਵਾਜ਼ਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਸਿੱਖ ਔਰਤਾਂ ਨੇ ਵੀ ਅਗਵਾਈ ਕੀਤੀ । ਉਹ ਯੋਧਾ, ਚੰਗੇਆਈ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਅਤੇ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਬਣੀਆਂ ।

ਉਹ ਕਿਸੇ ਤੋਂ ਘੱਟ ਨਹੀਂ ਸਨ । ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸੱਚ ਤੇ ਇਨਸਾਫ਼ ਲਈ ਮਰਦਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਖੜ੍ਹ ਕੇ ਆਪਣਾ ਫਰਜ਼ ਨਿਭਾਇਆ । ਉਸ ਸਮੇਂ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਬਹੁਤ ਅਜੀਬ ਸੀ, ਪਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਤਮਕ ਨੇਤਾ ਅਤੇ ਰੱਖਿਆ ਕਰਨ ਵਾਲੀਆਂ ਵਜੋਂ ਉੱਚਾ ਦਰਜਾ ਦਿੱਤਾ ।

ਮਾਵਾਂ ਨੇ ਹਿੰਮਤ ਸਿਖਾਈ, ਧੀਆਂ ਨੇ ਸਮਾਜ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ, ਤੇ ਪਤਨੀਆਂ ਨੇ ਜੰਗਾਂ ਵਿੱਚ ਮਜ਼ਬੂਤੀ ਨਾਲ ਸਾਥ ਦਿੱਤਾ । ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਕਹਾਣੀਆਂ ਸਾਨੂੰ ਦੱਸਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਹਿੰਮਤ ਕਿਸੇ ਲਿੰਗ ਨਾਲ ਨਹੀਂ **ਜੁੜੀ; ਰੱਬੀ** ਜੇਤ ਹਰ ਰੂਪ ਵਿੱਚ ਚਮਕਦੀ ਹੈ ।

ਨੌਜਵਾਨਾਂ ਲਈ ਸੰਦੇਸ਼ ਪਿਆਰੇ ਨੌਜਵਾਨ ਸਿੱਖੇ, ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਜੀ ਦਾ ਰਾਹ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਬੰਦੂਕ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਜ਼ਮੀਰ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਤਲਵਾਰ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸੱਚਾਈ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਘੋੜੇ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਨਰਮੀ ਤੇ ਹਿੰਮਤ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਆਪਣੇ ਸਕੂਲ ਦੇ ਸਾਥੀਆਂ ਲਈ ਖੜ੍ਹੇ ਜਦੋਂ ਕੋਈ ਉਹਨਾਂ ਨਾਲ ਬੁਰਾ ਕਰੇ ।

ਭੀੜ ਵਿੱਚ ਵੀ ਸੱਚ ਬੋਲੋ ।

ਦਿਲੋਂ ਅਰਦਾਸ ਕਰੋ, ਇਮਾਨਦਾਰੀ ਨਾਲ ਮਦਦ ਕਰੋ । ਇਹੀ ਸੱਚੇ ਸਿੱਖ ਦੀ ਰਾਹ ਹੈ, ਸੰਤ-ਸਿਪਾਹੀ ਦਾ ਜੀਵਨ ਹੈ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਜੇਤ ਤੁਹਾਡੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ।

ਉਹ ਜੇਤ ਤੁਹਾਡੇ ਕਰਮਾਂ, ਬੋਲੀਆਂ ਤੇ ਸੁਪਨਿਆਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰੇ ।

ਇਹ ਰਾਹ ਸੌਖਾ ਨਹੀਂ, ਪਰ ਬਹੁਤ ਕੀਮਤੀ ਹੈ ।

ਉਹ ਬਣੇ ਜਿਹੜੇ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੇਖਣਾ ਚਾਹੁੰਦੇ ਸਨ: ਹਿੰਮਤ ਵਾਲੇ, ਦਇਆਲੂ ਤੇ ਆਤਮਕ ਨੇਤਾ ।

ਇਕ ਜੀਵਨ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਵਿਚਾਰ

ਥੋੜਾ ਸਮਾਂ ਲਾਓ ਸੋਚਣ ਲਈ: ਜੰਗਾਂ ਜਾਂ ਅਹੁਦਿਆਂ ਤੇ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਉਸ ਆਤਮਾ ਉੱਤੇ ਜਿਸ ਨੇ ਇਹ ਸਭ ਕੀਤਾ ।
ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਸਿਰਫ਼ ਯੋਧਾ ਨਹੀਂ ਸਨ; ਉਹ ਦਾਰਸ਼ਨਿਕ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ ਦਾ ਰੁਖ਼ ਬਦਲ ਦਿੱਤਾ ।
ਉਹਨਾਂ ਨੇ ਸਿਖਾਇਆ ਕਿ ਸੱਚੀ ਸ਼ਰਧਾ ਦਾ ਮਤਲਬ ਛੁਪ ਜਾਣਾ ਨਹੀਂ, ਸਗੋਂ ਦੁਨੀਆਂ ਨਾਲ ਹਿੰਮਤ ਤੇ ਸੱਚਾਈ ਨਾਲ
ਜੁੜਨਾ ਹੈ ।

ਚਾਹੇ ਤੁਸੀਂ ਸਕੂਲ ਵਿੱਚ ਹੋ, ਘਰ ਵਿੱਚ ਜਾਂ ਦੇਸ਼ ਤਾਂ ਨਾਲ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਤੁਹਾਡੇ ਵਿਚਾਰਾਂ ਤੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਸੁਧਾਰ
ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ।

ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਸੀ ਕਿ ਤਾਕਤ ਸੇਵਾ ਲਈ ਹੈ, ਸ਼ਕਤੀ ਰੱਖਿਆ ਲਈ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਹਿੰਸਾ ਲਈ ।
ਇਹ ਸੰਤੁਲਨ, ਦੁਨਿਆਵੀ ਜੀਵਨ ਤੇ ਰੱਬ ਨਾਲ ਜੁੜੀ ਆਤਮਾ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਬਹੁਤ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ।
ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਕਰਮ ਇਕੱਠੇ ਚੱਲਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ ।

ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪੁੱਛੋ: ਮੈਂ ਕਿਹੋ ਜਿਹਾ ਸਿੱਖ ਬਣਨਾ ਚਾਹੁੰਦਾ ਹਾਂ ?

ਸਫ਼ਰ ਜਾਰੀ ਹੈ

ਗੁਰੂ ਜੀ ਦੀ ਸਿੱਖੀ ਦੀ ਯਾਤਰਾ ਇੱਥੇ ਖਤਮ ਨਹੀਂ ਹੋਈ; ਇਹ ਗੁਰੂ ਹਰਗੋਬਿੰਦ ਜੀ, ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੇ ਹੁਣ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ
ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਤਕ ਜਾਰੀ ਰਹੀ ।

ਹਰ ਗੁਰੂ ਨੇ ਪਹਿਲੇ ਗੁਰੂ ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਉੱਤੇ ਨਵੀਂ ਇਮਾਰਤ ਖੜੀ ਕੀਤੀ ।

ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਜੀ ਦੀ ਸਭ ਤੋਂ ਵੱਡੀ ਦਾਤ ਸਾਨੂੰ ਉਹ ਤਾਕਤ ਦੇਣਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨਾਲ ਅਸੀਂ ਉਹਨਾਂ ਦੀਆਂ ਸਿੱਖਿਆਵਾਂ ਤੇ
ਅਮਲ ਕਰ ਸਕੀਏ ।

ਉਹ ਤਾਕਤ ਅੱਜ ਵੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਬਾਣੀ ਵਿੱਚ ਵਹਿੰਦੀ ਹੈ ।

ਹੁਣ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਦੀ ਕਹਾਣੀ ਜਾਣ ਲਈ, ਅਗਲਾ ਅਧਿਆਇ ਤੁਹਾਡੇ ਹੱਥ ਵਿਚ ਹੈ ।

ਸੋਚੋ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਹਿੰਮਤ, ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਤੇ ਸੇਵਾ ਵਾਲੀਆਂ ਕਦਰਾਂ ਨੂੰ ਕਿਵੇਂ ਜੀਵਨ ਵਿੱਚ ਲਿਆਓਗੇ ?

ਚੁਣੌਤੀਆਂ ਆਉਣ ਤੇ ਤੁਸੀਂ ਕਿਵੇਂ ਖੜੋਗੇ ?

ਆਪਣੇ ਆਪ ਤੋਂ ਪੁੱਛੋ ਕਿ ਮੈਂ ਆਪਣੀ ਕਹਾਣੀ ਦਾ ਅਗਲਾ ਅਧਿਆਇ ਕਿਵੇਂ ਲਿਖਾਂਗਾ ?

ਛੋਟੇ-ਛੋਟੇ ਕੰਮਾਂ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਕਰੋ: ਸੱਚ ਬੋਲੋ, ਕਿਸੇ ਦੀ ਮਦਦ ਕਰੋ, ਅਨਿਆਇ ਦੇ ਖਿਲਾਫ਼ ਖੜੋ ।

ਆਪਣੀਆਂ ਅਰਦਾਸਾਂ ਨੂੰ ਗਹਿਰਾ ਬਣਾਓ, ਤੇ ਆਪਣੇ ਕਰਮਾਂ ਨੂੰ ਮਜ਼ਬੂਤ ਕਰੋ ।

ਤੁਸੀਂ ਖਾਲਸੇ ਦੀ ਆਤਮਾ ਦਾ ਹਿੱਸਾ ਹੋ: ਉਹੀ ਆਤਮਾ ਜੋ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਾਲੀ ਸੀ ।

ਤੁਹਾਨੂੰ ਪੂਰਨਤਾ ਦੀ ਨਹੀਂ, ਸਿਰਫ਼ ਮਕਸਦ ਦੀ ਲੋੜ ਹੈ ।

ਸਿੱਖਦੇ ਰਹੋ, ਵਧਦੇ ਰਹੋ, ਤੇ ਚਲਦੇ ਰਹੋ ।

ਗੁਰੂ ਤੁਹਾਡੇ ਹਰ ਕਦਮ ਨਾਲ ਹੈ ।

ਹਵਾਲੇ

1. ਸਿੱਖ ਇਤਿਹਾਸ (ਭਾਗ 1, 1000 ਈ.-1708 ਈ.), ਡਾ. ਹਰਜਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਦਿਲਗੀਰ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।
2. ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ (ਪਾਤਸ਼ਾਹੀ 2-9), ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਸਿੰਘ ਬ੍ਰਦਰਜ਼, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।
3. ਦ ਸਿੱਖਜ਼ ਆਫ ਪੰਜਾਬ (ਰੀਵਾਈਜ਼ਡ ਐਡੀਸ਼ਨ), ਜੇ.ਐਸ. ਗਰੇਵਾਲ, ਫਾਊਂਡੇਸ਼ਨ ਬੁਕਸ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ।
4. ਐਸ.ਜੀ.ਪੀ.ਸੀ. ਵੈਬਸਾਈਟ : <http://sgpc.net/ten-guru-sahibs/>
5. ਦ ਸਿੱਖਜ਼, ਪਤਵੰਤ ਸਿੰਘ, ਰੂਪਾ ਐਂਡ ਕੰਪਨੀ, ਨਵੀਂ ਦਿੱਲੀ ।
6. ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸੰਪਾਦਨਾ, ਪ੍ਰੋ. ਸਾਹਿਬ ਸਿੰਘ, ਲੋਕ ਸਾਹਿਤ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ, ਅੰਮ੍ਰਿਤਸਰ ।
7. ਸਿੱਖ ਵਿਕੀ ।